

Zamanın ve Dikkatin Bölündüğü Bir Dünyada Dönüşen Okuryazarlık Karşısında Dijital Ebeveynliğin Yetersizlikleri

Serkan DORA*

Öz

Yeni medya teknolojileri kullanıcılarının temel yetilerinde dahi ortaya çıkarttığı komplikasyonlarla onların hem zamanlarını verimsiz kullanmalarına hem de dikkatlerinin bölünmesine sebep olmaktadır. Bu durumun oluşmasında televizyon gibi güçlü etkileri olan geleneksel kitle iletişim araçlarının da büyük etkisi vardır. Çalışmanın temel problemi dijital ebeveynliğin okuryazarlığı destekleyip desteklemediği üzerinedir. Argümanı ise zamanın ve dikkatin bölünmesine sebep olan iletişim teknolojilerinin okuryazarlığı hissedilir bir şekilde dönüştürdüğüdür. Çalışma, bir literatür incelemesidir. Bu sebeple argümanı test etmek için alanyazın taraması yapılmaktadır. İncelemede yer değiştirme teorisi bağlamında dijital ebeveynlik, sözellik ve okuryazarlık kavramlarından yola çıkılmaktadır. Sonuçta dijital ebeveynliğin okuryazarlıktan çok dijital okumaya katkısı olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu minvalde okuryazarlığın dijital okuma ile yer değiştirdiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Roman, Okuryazarlık, Yeni Medya, Dijital Ebeveynlik, Dijital Okuma

*Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi Görsel İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü Radyo ve Televizyon Programcılığı, serkandora@arel.edu.tr

Dora, S. (2023). Zamanın ve Dikkatin Bölündüğü Bir Dünyada Dönüşen Okuryazarlık Karşısında Dijital Ebeveynliğin Yetersizlikleri. TRT Akademi, 08 (19), 934-961. DOI: 10.37679/trta.1328245

Derleme Makale

Geliş Tarihi: 16.07.2023

Revizyon Tarihi: 18.09.2023

Kabul Tarihi: 23.09.2023

ORCID: 0000-0002-8817-996X

DOI: 10.37679/trta.1328245

Inadequacies of Digital Parenting in the Face of Transforming Literacy in a World of Divided Time and Attention

Serkan DORA

Abstract

New media technologies cause users to use their time inefficiently and divide their attention with the complications they create even in their basic abilities. Traditional mass media such as television also have a great impact on this situation. The main problem of the study is whether digital parenting supports literacy. The argument is that communication technologies that cause the division of time and attention perceptibly transform literacy. The study is a literature review. For this reason, a literature review is conducted to test the argument. The review is based on the concepts of digital parenting, orality, and literacy in the context of displacement theory. As a result, it is concluded that digital parenting contributes more to digital reading than literacy. In this respect, it is seen that literacy is replaced by digital reading.

Keywords: Novel, Literacy, New Media, Digital Parenting, Digital Reading

Review Paper

Received: 16.07.2023

Revised: 18.09.2023

Accepted: 23.09.2023

---

1. Giriş

İletişim, Latincedeki *communis* kelimesinden türetilmiş *communication* kavramının karşılığıdır. Ünsal Oskay'a göre, dilimizdeki karşılığı yabancı dillerde olan toplumsallaşma anlamını kapsamamaktadır. Hâlbuki dil (düşünce) toplumsallaşmayla beraber gelişmiştir. Toplumsal yaşamdaki insan dil aracılığıyla varlığına birliklilik, süreklilik ve kültür kazandırmıştır (2000, ss. 309-310). Kültür önce sözellik aşamasından geçmiştir. Sonrasında ise okuryazarlık aşamasına girilmiştir. Çocuklar da benzer aşamalardan geçmektedir. Ancak günümüzde çok az çocuk sözellik yaşamaktadır (Sanders, 1999, s. 43). Bir insanın konuşabilmesi için yaşamının ilk üç yılı oldukça önemlidir. Bu erken dönemde ebeveynlerin en büyük desteği çocuklarına ayırdıkları zamandır. Böylece ebeveynler çocuklarının ilk öğretmeni olmaktadır (Sapmaz, 2022). Fakat ebeveynlerin çocuk yetiştirme çabasının arasına çoğunlukla iletişim teknolojileri girmektedir. Bu sebeple, çocukların çoğu insan sesini radyo, televizyon, bilgisayar ve mobil araçlar aracılığıyla işitmektedir. Bir çocuk on sekiz yaşına gelene kadar binlerce saatini ekran başında geçirmektedir. Tüm bu elektronik iletişim araçları sanılanın aksine sözellik getirmemektedir (Sanders, 1999, ss. 43-46).

Türk Dil Kurumuna göre sözel; "sözle ilgili, söze dayanan", okuryazarlık da; "okuryazar olma durumu" olarak tanımlanmaktadır. Sözellik söze dayalı bir iletişim biçimi olarak tanımlamak sözellik belli bir bölümünü göstermektedir. Konunun anlaşılması bakımından da sığ bir yaklaşımdır. Bu sebeple sözellik daha geniş kapsamda görmeye gereksinim vardır (Erdem, 2019, s. 534). Okuryazarlık da aynı şekilde okur yazar olma ile sınırlandırıldığı takdirde bütünü görmemizi engellemektedir. Okuma ve yazmanın öğrenilmesinde dijital teknolojinin olumlu etkisi inkâr edilemez. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre Türkiye'de okuma yazma bilen oranı %97,6'dır. Yine TÜİK verileri göstermektedir ki 25 yaş ve üzerindeki ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora mezunlarının 25 yaş ve üzeri toplam nüfus içindeki oranı %23,9'dur. Söz konusu yaş grubu içindeki ilkököl ve üzeri eğitim seviyelerinden mezun olanların oranı ise %92,5'tir (TÜİK, 2023a). Bu rakamlar oldukça yüksektir. Çalışmada okuryazarlık okuma yazma bilmek ya da lise veya üniversite mezunu olmak anlamında kullanılmamaktadır. Okuryazarlık kitap-özellikle roman- okuma, okuduğunu anlama, yorumlama ve yazabilme yeterliğine sahip olmak anlamında kullanılmaktadır. Bu minvalde sözellikle okuryazarlık arasında derin bir bağ vardır. Sanders okuryazarlığa geçen her insanın öncelikle sözlü dünya içinde okuma-yazma temeli oluşturduğunu belirtmektedir (1994, s. 10). Günümüzde sözellik en çok aile içerisinde yaşanırken arkadaş çevresi ve kıs-

men okulda da sözellik yaşanmaktadır. Sözellikten uzaklaşmış bir ailede çocuk da sözellığı yaşayamamaktadır. Hâlbuki Sanders'in belirttiği gibi;

“Sözellik okuryazarlığı destekler, onu şekillendirmek için gerekli itici gücü sağlar. Kişinin sözellikte edindiği beceriler çok önemlidir, çünkü okuryazarlık, kâğıda geçirilmiş söz olmanın çok ötesinde bir şeydir. Okuryazarlık, bir ilişkiler ve yapılar demetidir, insanın içselleştirerek deneyimlerine aktardığı devingen bir sistemdir. Bir kimsenin sözellikteki başarısı okuryazarlığı ‘benimsemesinde’ de belirleyici olacaktır. Okuryazarlığa giden yol, yeni doğmuş bir bebeğin hareketinde, nefes almada yatar. İnsan sesi, bir çığlık hâlinde yazılı kültürün yolunu gösterir (1994, ss. 10-11).”

TÜİK “2022 Yaşam Kalitesi Modülü” çalışmasına göre son 12 ay içerisinde 15 yaş ve üzeri fertlerin %69'unun hiç kitap okumadığı, %31'inin ise en az bir kitap okuduğu görülmüştür (TÜİK, 2023b). Buna karşılık internet erişim hakkı olan hane oranı %94,1'dir. İnterneti düzenli kullanan bireylerin oranı da %82,7'dir (TÜİK, 2022). Bu rakamlar çalışmada kullandığımız anlamda okuryazarlıktan uzaklaştığımızı göstermektedir. Sanders okumayı ve yazmayı es geçerek, kendilerine en içsel, insana en yakın yol göstericinin yani benliğin sağlayacağı yararlardan uzak bir yaşam üretmek zorunda kalan insanların hayatını karabasan olarak nitelendirmektedir. Ona göre bu karabasana son vermek için varlığımızın her zerresiyle çaba göstermek zorundayız. Çözüm ise benliği yeniden kazanmakla başlamaktadır (1994, s. 10).

2. Araştırma

Çalışma literatür incelemesine dayanmaktadır. İncelemede dijital ebeveynlik odağa alınarak iletişim teknolojilerinin ‘okuryazarlık’ üzerindeki dönüştürücü etkisini göstermek amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle sözellik ve okuryazarlık kavramları açıklanmaktadır. Ardından yeni iletişim teknolojilerinin ortaya çıkardığı dijital ebeveynlik kavramı ele alınmaktadır. Bu çerçevede dijital ebeveynliğin kavramsal ve kuramsal boyutları aktarılmaktadır. Çalışma kapsamında okuryazarlığın yerine geçen yeni ihtiyaçlar ‘yer değiştirme teorisi’ (Neuman, 1988) çerçevesinde değerlendirilmektedir. Teori bağlamında dijital ebeveynlik ve okuryazarlık kavramlarından yola çıkılarak geleneksel kitle iletişim araçlarının ve dijital iletişim teknolojilerinin ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar üzerindeki rolü tartışılmaktadır. Ayrıca okuryazarlığın önündeki engellere bakılmaktadır. Çalışmanın amacı ve kapsamı çerçevesinde, inceleme argümanı olan iletişim teknolojilerinin okuryazarlık üzerine etkisi alanyazın taraması üzerinden değerlendirilmekte ve

okuryazarlığın geleceğinde dijital ebeveynliğin yeri tartışılmaktadır. İlaveten dijital ebeveynliğin okuryazarlığı desteklemede yeterli olup olmadığına bakılmaktadır. Son olarak dijital ebeveynlik ve okuryazarlık ilişkisini ele alan çalışmaların arttırılması gerekliliği vurgulanmaktadır.

2.1. Araştırmanın Amacı

Dijital ebeveynlik üzerine bağımlılık, mahremiyet, farkındalık, toplumsal rollerin değişimi gibi birçok çalışma literatürde yer almasına karşın, dijital teknolojilerin okuryazarlık üzerindeki tesirlerinin incelendiği çalışmalar yeterli değildir. Bu çerçevede iletişim teknolojilerinin okuryazarlık üzerine etkisinin dijital ebeveynlikle ilişkisi merak odağını oluşturmaktadır. Bu odak üzerinden çalışmada, geleneksel kitle iletişim araçlarının okuryazarlık üzerine etkisi başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Ardından yeni iletişim teknolojilerinin tesiri ve dijital ebeveynlik kavramı incelenmektedir. Çalışmada dijital ebeveynliğin çocuğa öz yeterlik kazandırmak ve çocuğu çevrim içi dünyanın kötülüklerinden korumak için önemli olduğu kabul edilmektedir. Ancak okuryazarlığın önünde birçok engel bulunmaktadır. Bunların içinde en güçlü engel iletişim teknolojileridir. Bu noktada sözelliğin ve okuryazarlığın kazandırılmasında dijital ebeveynlik yeterli olmamaktadır. Literatür incelemesine dayanan çalışmanın amacı, iletişim teknolojilerinin okuryazarlık üzerindeki etkisini göstermektir. Ayrıca, yapay zekânın da yaygınlaşmasıyla beraber, okuryazarlığın yeni ihtiyaçlarla yer değiştirmesinin düşünme yetisine büyük zararı olduğuna işaret etmektir. Son olarak da konu ile ilgili alanyazındaki eksiklere dikkat çekilmektedir.

Çalışmada temel alınan sorular ise aşağıda belirtilmiştir:

- İletişim teknolojilerinin okuryazarlık üzerindeki etkisi nelerdir?
- Dijital ebeveynlik okuryazarlığı desteklemekte midir?
- Alanyazında dijital ebeveynlik ve okuryazarlık ilişkisi üzerine çalışmalar yeterli midir?

2.2. Teorik Çerçeve

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre ebeveyn ‘anne ve baba’ anlamına gelmektedir. Ebeveyn olmanın üzerine yüklenen anlam tarihsel ve toplumsal süreçlerle değişime uğramıştır. Eski toplumlarda, insanlığın avcı toplayıcı dönemlerinde, çocuğun bakımı sadece ebeveynde değil tüm topluluğun üzerindedir. Yerleşik hayata

geçerek tarımla ilgilenen toplumlarda geleneksel aile tipi ortaya çıkmıştır. Aile içi yardımlaşma ve iş bölümü geleneksel ailelerde önemlidir. Çocuklar ise yine herkes tarafından korunan ve gözetilen durumdadır. Çocuk aile için daha çok ek emek gücü ve ek maddi gelir anlamına gelmektedir, duygusal bir yatırım aracı olarak görülmemektedir. Endüstri devrimiyle beraber kırsal alanlardan kentlere göç başlamıştır. Kalabalık aileler dağılmış çekirdek aile yapısı oluşmuştur. Çekirdek aile; anne, baba ve evlenmemiş çocuktan oluşan aile modelidir. Kapitalizmin erken dönemlerinde aile içindeki herkesin çalışma zorunluluğu çocukluk süresini kısaltmıştır. Bu dönem çocuklar için zorlu geçmiştir (Tofan, 2022, s. 11). Yetişkinlerin kazancı arttıkça aileler çocuklarını çalıştırmak yerine onları okula göndermeyi tercih etmiştir. Aynı bir kişiliği olduğu kabul edilen çocukların kendi dünyaları içinde büyümesi önem kazanmıştır. “Yetişkin dünyasından ayrılan çocuklar, çocuk edebiyatı okudukları, kendilerine özgü giysiler giymeye başladıkları ve çocuğa dair oyunlar oynamaya geçiş yaptıkları kendilerine özel sosyal statülerine kavuşmuşlardır (Özbay, 2023, s. 11).” Kısacası modernleşmeyle beraber çocuk anlayışı değişime uğramıştır. Çocuk aile için maddi kazanç sağlayan bir varlıkken, yetiştirilmesi zor ve masraflı bir varlık hâline gelmiştir. Duygusal ve maddi yatırım çocuğa yapılmıştır. Ailenin eğitim işlevi önem kazanmıştır. Çocukların eğitimi maliyetli bir hâl almıştır. Ebeveynler çocuklarıyla daha bilinçli ve verimli vakit geçirmeye başlamıştır. Modernleşme ailelerin eğlence kültürünü de değiştirmiştir. Televizyon gibi kitle iletişim araçları yaygınlaşmaya başlamıştır. Çocukların bilgi edinme kaynakları değişmiş; aileleri dışında bilgi edinebilecekleri kaynaklarla tanışmışlardır. Eğitimin sadece ebeveynle bağlı olmamasından dolayı çocuğun ebeveynle farklı fikirlere sahip olması, ebeveyniyle veya aile büyükleriyle çatışma içine girme riskini de arttırmıştır (Tofan, 2022, ss. 12-13). Bu riskler karşısında ebeveynler çocuklarını yetiştirme konusunda farklı yöntemler denemektedir. Pek çok farklı ebeveynlik tarzı vardır ve son birkaç yılda ebeveynler günümüzün çevrim içi zorluklarının üstesinden gelmeye çalıştıkça yeni tarzların geliştiği görülmektedir. Bu farklı tarzların kendilerine özgü avantajları ve dezavantajları vardır (Milovidov, 2020). Dijital ebeveynlik kavramı da bunlardan biridir. Literatürde çevrim içi ebeveynlik ve internet ebeveynliği olarak da ifade edilen dijital ebeveynlik kelimesini ilk kez Jennifer Rode (2009) kullanmıştır. Rode; “değişim içinde olan ebeveynliği “ebeveyn arabuluculuğu” olarak nitelendirmiş ayrıca çocukların mahremiyet ve güvenlik sorunları önemli bir hususken gelişen teknoloji ile ailelerin birtakım güvenlik stratejilerinin olduğunu ancak buna rağmen çocuklar için hâlâ güvenlik açığının devam ettiğini ve ebeveynlerin farkındalıklarının artırılması gerektiğine vurgu yapmıştır (Akt. Gül, 2023, s. 19).” Bugün teknoloji gündelik hayatın sıradan

bir parçası hâline gelmiştir. Günümüz çocukları bu teknolojinin içinde doğmaktadır. Bu sebeple ebeveynlerinden daha fazla teknik bilgiye sahiptirler. Bu durum çocukları bir taraftan avantajlı hâle getirirken diğer taraftan da yaşları itibariyle ciddi risklerle tanıştırmakta ve dezavantajlı hâle getirmektedir. “Çocukların sosyal, duygusal, psikolojik, zihinsel ve fiziksel gelişimlerini pek çok açıdan etkileyebilecek olan bu konuda ebeveynlerin çocukların dijital dünyasında iyi birer rehber olabilmesi ve teknolojinin doğru kullanım tarzlarını çocuklarına aşılayabilmeleri için sahip olmaları gereken özellikler ‘dijital ebeveynlik’ kavramını doğurmuştur (Yay, 2019, s. 11).”

Çocuklara ya da ergenlere ebeveynlik yapma konusundaki endişeler yeni değildir, ancak dijital teknolojilerin hızla yaygınlaşması dijital ebeveynlik konusundaki endişeleri artırmıştır (Modecki vd., 2022). Günümüzün pek çok ebeveyni sadece çocuklarının refahı ve güvenliği için değil, aynı zamanda “iyi” ve “sorumlu” ebeveyn rolünü üstlenme konusundaki kendileri için de giderek daha fazla endişe duymaktadır (Siibak, 2019). Bu endişenin temelinde de teknolojinin değiştirdiği yaşam biçimi bulunmaktadır. Çoğu aile teknoloji kullanımında çocukların gerisinde kalmamaya çalışmaktadır. Dijital araçlar ve çevrim içi ortamlar çağdaş yaşamın öylesine içsel bir parçası hâline gelmiştir ki bu teknolojiler sadece ailelerin günlük işleyiş biçimlerini şekillendirmekle kalmamış, aynı zamanda aile yaşamının dinamiklerini de etkilemeye başlamıştır (Modecki vd., 2022). Aslında üretim, ekonomi ve kültürdeki değişimler, temelde, yeni bir teknolojinin ortaya çıkışının sonuçları olmadığı gibi teknolojik gelişmeler var olan toplumsal ilişkilerin, ticari yönelimlerin ve kültürel biçimlerin işleyişinin de tek başına sonucu değildir. Ancak, yeni bir teknoloji yeni bir toplumsal yaşama işaret etmektedir. Elbette bu durum yaşamın tamamını teknolojinin belirlediğini kanıtlamaz. Éric Maigret’nin de belirttiği gibi teknik ve toplum arasındaki ilişkide birinin ötekine etkisinin önceliği üzerine sonuçlar tartışılmalıdır (2014, s. 135). Bu noktada ilk akla gelen isim Marshall McLuhan’dır. Yaşadığı dönemde süper star gibi ilgi gören McLuhan’ın teknolojik determinizmi ölümünden sonra etkisini yitirmiştir. O, toplumsal olanı tekniğin bir yansıması olarak görmektedir. Toplumsal yapının buluş üzerindeki etkilerini görmemektedir. “Araç iletidir”, gibi kuşkulu aforizması (Postman, 1994, s. 17) ve tek kişilik haçlı seferlerinden iyimser teknolojik belirleyiciliğe kayan (Oskay, 2000, s. 213) görüşleri ile McLuhan 1990’lı yıllarda internetle beraber tekrar popülerleşse de teknolojik determinizm günümüzde kabul gören bir teori değildir. Buna rağmen özellikle iletişim teknolojileri alanında olan her yeniliğin gündelik yaşamımızı etkilediği de su götürmez bir gerçektir. Özellikle araç iletidir aforizması Postman’ın belirttiği gibi bugünkü durumu çağrıştırmaktadır (1994, s. 17). El-

bette yaşam biçiminin değişimini tüketim kültürü çerçevesinde görmek de yanlış olmaz. Özellikle neoliberal politikaların kaçınılmaz sonucu olan küreselleşmeyle beraber hayatımıza giren ve yaygınlaşan kredi kartı, kredi kartının varlığıyla büyüyen alışveriş merkezlerinin yaşamımızdaki yeri ve oluşturduğu yeni kültürü görmezden gelemeyiz. Son olarak yine kredi kartı teknolojisi sayesinde büyüyen internet pazarı (internet üzerinden alışveriş) ile tüketim kültürünü hızlandıran ticari girişimler ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi gündelik yaşamın kültürü ile birbirine bağlıdır. TÜİK verilerine göre, internet üzerinden mal veya hizmet satın alma ya da sipariş verme oranı %46,2 olmuştur (2022).

Yeni teknolojiler yeni iletişim biçimlerini oluştururken yeni iletişim biçimleri de yeni teknolojileri gerektirmiştir. Bu şekilde oluşan yeni ihtiyaçlar da eski becerileri ve ihtiyaçları örselemiştir. Zygmunt Bauman'a göre; her yeni teknoloji yeni bir beceri gerektirmektedir. Aynı zamanda yeni beceriler eski yetenekleri de geçersiz kılmaktadır. Artık iş yapmak için (bulaşık yıkamak, tıraş olmak vb.) yeni teknolojinin uzmanlığına ihtiyaç duyulmakta ve eskinin yerine yenisi konulmak zorundadır. Ayrıca doğru teknolojileri bulma ve kullanma becerisi de gerekmektedir. Aslında vazgeçemediğimiz yeni teknolojiler zaten hazırda olan bir alanı devralmamaktadır. Hayatımızda merkeze koyduğumuz birçok şey teknoloji olmasaydı asla olmazdı. Radyo, televizyon, bilgisayar gibi. Onlar daha önce mevcut olmayan yeni imkanları oluşturdu. Televizyondan önce akşamları dizi veya film izlemek uygulanabilir bir fikir değilken, ona ihtiyacımız da yoktu. Oysa şimdi televizyon bozulduğunda* kahroluruz. Bilgisayar yokken bilgisayar oyunlarına da muhtaç değildik. Bu durumda teknolojinin kendi ihtiyacını yarattığı görülmektedir. Yeni tür bir ihtiyaç ortaya çıkarmaktadır. Bu yeni teknolojik nesnelere bizi daha önce hiç yapmadığımız şeyler yapmaya sevk etmekte ve onları yapmamışsak bizi mutsuz hissettirmektedir (2002, ss. 220-221). Bu aletler (telefon, tablet vb.) gündelik hayatımızda birer prangaya dönüşmüştür (Demiral, 2020, s. 235).

Dijital teknolojilerin doğurduğu yeni çevrim içi ihtiyaçlar okuryazarlık, sokakta oyun oynamak, arkadaşlarla beraber vakit geçirmek gibi çevrim dışı yaşanan birçok deneyimle yer değiştirmiştir. Bu bağlamda yeni çıkan ihtiyaçlara yer değiştirme teorisi (displacement) çerçevesinden bakılmaktadır. Bu teori medyanın çocuklardan neyi uzaklaştırdığına odaklanmaktadır. Medya kullanımının etkilerini açıklayan teoride, çocukların medya araçlarıyla zaman geçirmesinin, çocukların gelişimini destekleyen temel deneyimler için gerekli zamanın yerine geçtiği belirtilmektedir (Neuman vd. akt. Vural Şenel, s. 14). Elbette yeni iletişim teknolojileriyle ihtiyaçların yer değiştirmesi sadece çocuklarda görülmemektedir. Yeni med-

* Geçmişte televizyonun bozulmasını bugün ekranın bozulması olarak düşünebiliriz

ya herkesin temel deneyimlerini elinden alarak hem zamanını hem de dikkatini bölmektedir. Çalışmada okuryazarlıkla –özellikle roman okumakla- yer değiştiren şeylere odaklanılmaktadır.

3. Hikâye Dinleyiciliğinden Okuryazarlığa Uzanan Süreç

Sözlü kültür döneminde deneyim aktarımı hikâye anlatıcıları vasıtasıyla olmaktadır. Günümüzün deneyimden uzak “hikâye anlatıcıları” ise yeni medyanın da içinde olduğu kitle iletişim araçlarıdır. Walter Benjamin hikâye anlatıcılarının hiçbir hükmünün kalmadığını söylemektedir. Bunun sebebini de deneyimin değer kaybına bağlamaktadır. Çünkü bütün hikâye anlatıcıları ağızdan ağıza aktarılan deneyimden beslenmektedir. Hikâye anlatıcısının verecek akli vardır. Her gerçek hikâye yararlı şeyler barındırır. Bu yararlılık ahlak dersi, nasihat ya da atasözü olabilir. Ancak akıl vermek modası geçmiş bir şeydir. Bunun sebebi de deneyimin giderek daha az aktarılabilir hâle gelmesidir. Buradaki akıl, soruya verilmiş cevaptan çok, henüz gelişmekte olan bir hikâyenin devamı için bir öneridir. Birine akıl danışmak için önce hikâyeyi anlatabilmek gerekir. Bunun dışında insan içinde bulunduğu durumu dile dökemediği oranda nasihate açıktır. Hikâye anlatıcılığının gerilemesiyle roman doğmuştur. Romanı hikâyeden ayıran ise kitaba bağımlı olmasıdır. Romanın yaygınlaşması da matbaa ile mümkün olmuştur. Roman sözlü edebiyattan gelmez. Bu onu masal, efsane, novella gibi düzyazı türlerinden ayırır. En çok da hikâye anlatıcılığından ayırır. Anlatıcı hikâyesini deneyimden alırken romancı kendini tecrit etmiştir. Ne kimseye akıl verir ne de kimseden akıl alır. Tek başına kalmış bir bireydir (1995, ss. 78-81). “Roman yazmak, insan hayatını tasvir ederken benzersiz olanı uç noktalara vardırılmaktadır. Roman hayatın bütün doluluğu içinde ve bu doluluğu tasvir ederek, yaşayanların derin akılsızlığını ortaya serer (Benjamin, 1995, s. 81).” Romanın Avrupa’da ortaya çıktığı bilinmektedir. Milan Kundera romanın birey olmada ve insan hakları savunuculuğunda önemli bir yeri olduğunu düşünmektedir. Ona göre; “Batı toplumu kendisini insan hakları toplumu olarak sunmaya alışmış bulunuyor; ama bir insan haklara sahip olmadan önce, bir birey olarak oluşmak, kendini bir birey olarak düşünmek ve (başkaları tarafından) birey sayılmak zorundaydı; Avrupa sanatları ve özellikle, başkasına ilgi duymayı, başkasını merak etmeyi ve kendisinininkinden farklı gerçekleri anlamayı okura öğretmeye çalışan romanın o uzun deneyimi olmasaydı, bu gerçekleşmezdi (1994, ss. 12-13).” Bu anlamda okuryazarlık insanın düşünme yetisinin gelişiminde olduğu kadar demokratik bir toplumun gelişiminde de önemli bir yer tutmaktadır. 1800’lü yıllarda Amerika’da politikacıların tartışmaları bir salonda seyirciler tarafından saatlerce izlenebilmektedir. Abraham Lincoln ve Stephen A.

Douglas'ın 1858 yılında Ottawa'da gerçekleştirdiği gündeme dair siyasi tartışması buna tipik bir örnektir. Neil Postman "...yedi saat nutuklara seve seve katlanabilen bu insanlar kimlerdi?" diye sorar. "Bugünkü Amerika'da üç saatlik konuşmaya bile –hele görüntü yoksa- bir dinleyici topluluğu bulunabilir mi?" diye de ekler. Postman'a göre; o dönemin dinleyicilerinin uzun ve karmaşık cümleleri dinleyerek kavrama konusunda olağanüstü bir yetenekleri olmalıydı. Ayrıca bu insanların aydınlanma çağının (Amerikan versiyonuyla) torunları oldukları da unutulmalıydı. Elbette uzun süre dinlemenin ardında yatan temel sebep okuryazarlığın yaygınlaşmasıdır. Lincoln-Douglas tartışmasının yapıldığı sırada Amerika, en görkemli okuryazarlık oranını görmüştür. Mark Twain, Emily Dickinson, Herman Melville, Adger Allan Poe gibi dev yazarlar bu dönemde yaşamıştır. Ayrıca hem konuşmacılar hem de dinleyiciler edebi denilebilecek bir söylev türüne alışmıştır. Her şeyden öte konuşmacıların da dinleyicilerin de "dil"den başka çok az şeyleri vardı. Ayrıca politikacıların dili basılı dile (kitabi dile) çok yakındı. Dinleyicilerin kültürleri de basılı sözcüklere yatkındı. Kısacası tipografinin yankısı her cümlede hissediliyordu (Postman, 1994, ss. 56-61). Okuryazarlık toplumun kültürel yapısıyla doğrudan bağlantılıdır. Burada okuryazarlık olarak söylenen bir toplumun okuma-yazma bilme oranı değildir. Kitap okuma ile –özellikle- roman okumak, okuduğunu yorumlayabilmek ve yazmakla ilgilidir. Yani edebiyat üretiminin ve tüketiminin kültürel katkısından bahsedilmektedir. Eski ya da yeni kitle iletişim araçları toplumun kültürel yapısını etkilemektedir. Medyada elbette kitabi bir dil beklenmemektedir ancak uzun zamandır kitle iletişim araçlarının söylemi magazin söylemidir. Bu söylem olayların oluşumuna bütüncül bakmayan ve eğlendirme amacı taşıyan bir söylemdir. Bu da insanları akıllarının eremeyeceği çözümsüz bir dünyayla baş başa bırakmaktadır. Böylece magazin söylemi toplumsal yaşamı ve olayların oluşum sürecini bütüncül bir şekilde göremeyen insanları hem aklın kullanılmasının yararlı olmayacağına hem de dünyanın değişmezliğine inandırmaktadır. "Roman söylemi", dünyanın ve insan ilişkilerinin değişebilir olduğunu ve insanın mutsuzluğunun kaynaklarının toplum yaşamında bulunabileceğini dile getirmektedir. Okuma sürecinde, roman ile baş başa kalan birey, kendi akıl ve görüşleri ile romanı yorumlayabilmekte, bu sırada gözetlenmemekte ve denetlenmemektedir. Roman söylemi "çoklu okuma"ya da uygun nitelikler içermektedir. Roman söylemi dünyanın değişebilirliğini göstermektedir. Günümüzde hâkim olan magazin söylemi ise dünyanın değişemeyeceğine her şeyin olduğu gibi kalacağına inandırmaktadır (Eraslan, 1993, ss. 148-149). Yeni medyayla beraber azalan okuryazarlık bu yargının daha da güçlenmesine sebep olmaktadır. Elbette okuryazar olmanın zorlukları vardır. Sözel kültürde hikâye anlatıcısını dinlemek

ve deneyimi yakalamak için anlatıcıya yaklaşmak yeterliyken (roman) okumak -özellikle günümüzde- oldukça meşakkatli bir süreçtir. Dikkat ve zaman gerektirir. Barry Sanders'in belirttiği gibi; "sözlü kültürde bilgi, bireysel bir deneyim değil toplumsal bir olgudur; o yüzden kimse bir diğerinden daha aptal ya da daha akıllı sayılmaz (1999, s. 22)." Matbaa nasıl hikâye anlatıcısını hayatımızdan çıkardıysa, matbaadan çok daha başka bir teknoloji olan, televizyon da romanı hayatımızın merkezinden uzaklaştırarak boş zaman aktivitesine çevirmiştir. Postman televizyonda söylemin görsel imajla yansıtıldığını belirtmektedir. Ona göre televizyon konuşmayı bize sözcüklerle değil, görüntülerle aktarmaktadır (1994, s. 16). Aslında televizyon izlemek için de yaklaşmak yeterlidir. Ancak televizyon hikâye anlatıcısı gibi deneyim paylaşmaz. Aksine deneyimi öldürür. Ayrıca başkasına ilgi duymanın, başkasını merak etmenin ya da farklı gerçekleri anlamının da önüne geçer. Televizyon için okuryazarlığın önündeki ilk büyük engel denilebilir. Doğrusu okumanın önünde birçok engel bulunmaktadır. Bu engeller bireysel, aileden ve okul olanaklarından kaynaklı olabileceği gibi toplumsal ve teknolojik de olabilir (Yalçıntaş, 2023). Ancak bunlar birbirinden ayıramaz engellerdir. Teknoloji bireysel olarak dikkati dağıtabileceği gibi iyi bir kütüphanesi ya da oyun alanı olmayan bir ev de bireyi teknolojiye yönlendirebilir. Ancak okuryazarlığı engelleyen ilk büyük teknolojik kırılma on dokuzuncu yüzyılda telgrafın icadıyla olmuştur.

4. Telgraftan Yeni Medyaya Okuryazarlığın Önündeki Engeller

On dokuzuncu yüzyıl Batı'da birçok keşif ve icadın yüzyılı olmuştur. İletişim adına dönemin önemli icatlarından biri telgraftır. Lewis Mumford, "...telgraf zamanın ve dikkatin bölündüğü bir dünya yaratmıştır (Akt. Postman, 1994, s. 82)." demektedir. Çünkü bir kitabı yazmak, okumak, içindekileri tartışmak, yargıda bulunmak hep zaman isteyen şeylerdir. Kitap, düşünceyi sürekli kılmaktadır. Geçmişin yazarlarının büyük konuşmalarına katkıda bulunmayı amaçlar. Dolayısıyla bir kitap yakıldığı zaman herkes tepki göstermektedir. Telgraf kitabın içindekilerin yakılmasını talep etmektedir. Telgraf sadece mesaj çakmaya, her biri daha yeni mesajlarla hemen eskiyecek mesajları çakmaya uygundur. Olgular diğer olguları, değerlendirme yapmaya olanak tanımadan hatta buna gerek görmeden hızla bilincin önce gerisine, sonra da dışına atar. Telgraf dili çarpıcı özelliklere sahip başlık dilidir. Sansasyonel, parça parça, gayri şahsi başlıklar. En sonunda mesaj slogana dönmektedir. Telgraf için zamanın anlamı, şeyler hakkında enine boyuna bilgi sahibi olmak değildir. Şeyleri duymuş olmak demektir. Telgraf gibi fotoğraf da dünyayı bir özel olaylar dizisi olarak yeniden yaratmaktadır. Fotoğraf dünyasında da başlangıç, orta ve son yoktur. Böylece yavaş yavaş tipografik kültürün (yazıya dayalı kültür)

oluşturduğu yapı yıkılmaktadır. Telgraf ve fotoğraf makinesi gibi dünyanın kültürel yönelimini belirleyen icatlar on dokuzuncu yüzyılın kültürel ortamının ürünüdür. On dokuzuncu yüzyıl sonu ile yirminci yüzyıl başlarında elektronik konuşmaya giren her türlü iletişim aracı, telgraf ile fotoğrafın öncülüğünü takip etmekte ve onların yönelimlerini pekiştirmektedir (Postman, 1994, ss. 82-89). Bahsedilen iletişim araçları radyo ve televizyondur. Radyo her zaman kulağımızda olduğu için radyo dinlemeye başlangıç yaşımız akla gelen en erken yaş olarak düşünülebilir. Ancak televizyonun da böyle bir serbestliği vardır. Postman'ın da belirttiği gibi, "... en ufak çocuklar dahi televizyon izlemekten men edilmezler (1994, s. 90)." Bugün bir çocuğun iletişim araçlarının önünde geçirdiği süre okulda ya da ailesiyle geçirdiği süreden daha fazladır. Bunların hiçbiri bize sözelliği getirmez. Çocuklar, kitap okurken, masal dinlerken ya da hayal kurarken kafalarında herhangi bir görüntüyü canlandırdıklarında; kalp, limbik sistemi besleyen, onu güçlendirerek daha da canlı görüntüler yaratmasını sağlayan bir hormon üretir. Güçlü bir limbik sistem de günümüz tüketici kültüründe yaygın olan sadizm ve şiddet görüntülerinin bombardımanına karşı doğal savunma oluşturur. Televizyon, çocuğu kendi görüntülerinden uzaklaştırmaktadır. İletişim araçları çocukların can sıkıntılarını da ortadan kaldırmıştır. Hâlbuki can sıkıntısı, hayal gücünü canlandırır. Çocuk can sıkıntısı sayesinde kendi benliğini keşfeder. Bir çocuğun çok seyrek yaşadığı uzun sessizlik anında, çocuk neye inandığını, ne düşündüğünü öğrenme fırsatı bulur ve bu, çocuğa güç verir. Oysa televizyon* araya girer. Televizyonda sürekli bir şeyler olmaktadır. Bu da yaşamın da böyle olması gerektiği izlenimini uyandırmaktadır. Çocuk vakit geçirmek için televizyonu açtığında, programlar ve reklamlar vasıtasıyla ona neye ihtiyacı olduğu ve ne istediği söylenmektedir. Bu şekilde çocuk televizyonu, hiç görmediği ama her ihtiyacını bilen elektronik bir anne olarak kullanmaktadır. Oysa televizyon kişisellikten uzak, standartlaşmış çözümler sunan evrensel bir annedir. Böylece çocuk kendisiyle konuşmaktan uzaklaşır. Ayrıca reklamlar aracılığıyla da çocuklar tüketim kültürüne hazırlanmaktadır (Sanders, 1999, ss. 47-53). Tüm bunların yanında çocuklar çok küçük yaştan itibaren yetişkinlerle beraber televizyon seyrettiği için yetişkinler dünyasına zamanından erken adım atmış olurlar (Giddens, 2000, s. 40). Yeni medya teknolojileri bu durumu daha da hızlandırmaktadır. Bu noktada çocukları zararlı ve/veya kirli enformasyondan korumak için dijital ebeveynlik oldukça önemlidir. Ancak dijital ebeveynlik dijital okumayı getirmektedir. Dijital okumanın yaygınlaşması da roman okumak için ayrılan süreyle yer değiştirmektedir. Bu da düşünme yetisinin gerilemesine sebep olmaktadır.

* Burada televizyonu ekran olarak da düşünebiliriz.

5. Dijital Ebeveynlik ve Okuryazarlık İlişkisi Üzerine Alanyazın Taraması

Çalışma literatür incelemesine dayanmaktadır. Çalışmanın alanyazın taramasında dijital ebeveynlik odak alınmaktadır. Konuyla ilgili alanyazın taramaları olmakla beraber -önceki çalışmalarda- dijital ebeveynliğin okuryazarlık ile ilişkisine bakılmamıştır. Gerçekleştirilen çalışmalarda Kaya ve Mutlu Bayraktar'ın (2021) "Türkiye'de Yapılan Dijital Ebeveynlik Araştırmalarına Yönelik Bir İçerik Analizi Çalışması" dijital ebeveynlik araştırmalarını analiz ederken, diğer alanyazın çalışmaları (Şahin Konaş, 2021; Durmaz, 2023; Doğan, 2022; Yaman, 2018; Pekiye, 2022) lisansüstü tezler için gerçekleştirilen literatür çalışmalarını kapsamaktadır. Dijital ebeveynlik üzerine birçok anabilim dalında çalışma gerçekleştirilmiştir. Aşağıda dijital ebeveynlik üzerine farklı anabilim dallarında gerçekleştirilen çalışmaları kapsayan alanyazın taraması bulunmaktadır. Konu ile ilgili öncelikle lisansüstü tezler sonrasında da bilimsel makaleler incelenmiştir. Bu çerçevede "Eğitim Bilimleri" temelli tezlerde dijital ebeveynlik tutumlarının aile içi iletişim (Dere, 2023), dijital hikâye (Şahin Konaş, 2021), siber zorbalık ve ekran bağımlılığı üzerindeki yordayıcı rolüne (Turhâl, 2023) ve oyun bağımlılığı ile ailelerin dijital ebeveynlik farkındalıkları arasındaki ilişkiye bakılmıştır (Gül, 2023). Ayrıca Türkiye'deki ebeveynlerin dijital ebeveynlik öz yeterlikleri (Yaman, 2018) ve öz yeterliklerin veri madenciliği ile değerlendirilmesi üzerine (Durmaz, 2023) çalışmalar da vardır. İlaveten erken çocukluk dönemindeki çocukların zekâ düzeyleri ve sosyal becerileri (Kuzu Jafari, 2021), kitap okuma alışkanlığı ile bilgisayar-internet kullanımı arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi (Davarcı, 2013), dijital oyunların okul öncesi dönem çocuklarına etkisine yönelik ebeveynlerin algılarının incelenmesi (Utuş, 2022) ve erken çocukluk döneminde çocuğu olan ebeveynlerin medya ve teknolojiye yönelik tutumlarının medya aracılık rolleri ile ilişkisi üzerine (Vural Şenel, 2020) çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların dışında doğrudan dijital ebeveynlikle ilgili olmasa da dijital okuma ve okuryazarlık ilişkisi üzerine kapsamlı bir çalışma da bulunmaktadır (Yalçıntaş, 2023). "Sağlık Bilimleri" alanındaki çalışmalara bakıldığında; dijital ebeveynlik tutumları ile ergenlerde internet bağımlılığı ve duyguları yönetme becerileri arasındaki ilişki (Akay, 2023), erken çocuklukta dijital oyun bağımlılığının yordayıcıları olarak; dijital ebeveynlik, aile içi ilişkiler ve sosyal yeterlilik bağlantısı (Kay, 2022), ilkökul çağı ebeveynlerinin akıllı telefon bağımlılık düzeyleri ile dijital ebeveynlik konusundaki farkındalıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi üzerine (Özbay, 2023) çalışmalara rastlanmaktadır. "Psikoloji" alanındaki çalışmalarda da; annelerin tutumu ile ergenlik çağındaki çocuklarının internet bağımlılığı (Günaydın, 2021), dijital ebeveyn öz yeterliği ile kişilerarası ilişki tarzı ve akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişkinin (Akdere, 2022) ve dijital ebeveynlik farkındalık ve

çocuklarda problemlili medya kullanımı arasındaki ilişkinin incelenmesi (Arslan, 2022) ve 5-10 yaş aralığında çocuk sahibi olan sosyal medya kullanıcısı anne ve babaların ebeveynlik stillerinin istismar farkındalığına etkisi hakkında (Ragipoğlu, 2021) çalışmalar bulunmaktadır. “Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık” alanında da anne babalarda dijital ebeveynlik farkındalığının incelenmesi (Manap, 2020) ve dijital ebeveynliğin demografik özellikler, beş faktör kişilik kuramı ve bilişsel esneklik açısından incelenmesi (Doğan, 2022) ile ilgili çalışmalar vardır. “Çocuk Gelişimi” alanında ise dijital ebeveynlik öz yeterliği ile çocuklarda problemlili medya kullanımı arasındaki ilişki incelenmektedir (Coşkunalp, 2022). Ayrıca ebeveynlerin sosyal medya bağımlılık düzeyleri ile dijital ebeveynlik tutumları arasındaki ilişki (Türkel, 2021) ve Z kuşağında bağlanma şekilleri ve dijital ebeveynliğin dijital bağımlılığa etkisi (Yavuz, 2022) üzerine çalışmalar bulunmaktadır. “Kadın ve Aile Çalışmalarına” bakıldığı takdirde; dijital toplumda ebeveynlik (Tofan, 2022) ve ebeveynlerin toplumsal cinsiyet algılarına göre sosyal ağlarda çocuklarının güvenlikleriyle ilgili farkındalıkları (Coşgun, 2022) incelenmiştir. “Sosyal Hizmet” alanında ise çevrim içi annelerin stres düzeyleri demografik değişkenlere göre incelenmiştir (Karaca Koç, 2019). “Sosyoloji” alanında 21. yüzyıl Türkiye’sinde çocuk ve çocukluk algısının değişen anlam ve önemi (Dündar Zeypak, 2021) ve çocuklarla evrensel öğrenme; çevrim içi çocuklukta özneleşme mekanizmaları (Demiral, 2020) hakkında çalışmalar vardır. Konu ile ilgili “İletişim Çalışmaları” temelli tezler ailelerin çocuklarının dijital medya kullanımı konusundaki tutumları (Yılmayan, 2017) ve yeni medya okuryazarlığı bağlamında teknoloji bağımlılığının incelenmesi üzerinedir (Özsevinç, 2021). Son olarak da “Bilişim Sistemleri ve Teknolojileri” alanında ebeveynlerin dijital ebeveynlik yeterliklerin artırılmasına yönelik e-çeriklerin geliştirilmesi (Pekyürek, 2022) üzerine çalışma bulunmaktadır.

Konu ile ilgili makalelere bakıldığı takdirde iletişim temelli çalışmalarda bağımlılık, mobil uygulama pratikleri (Gül Ünlü, 2020), dijital oyunlar ve şiddet (Söğüt, 2020; Biricik, 2021; Baldemir ve Övür, 2021), dijital dünyada çocuk olmak (Aral, 2022), blogger annelik (Aktan ve Akçaoğlu Erdem, 2023), ebeveyn blogları, değişen baba rolü (Gökaliiler ve Özer, 2019), annelerin stres düzeyi (Koç ve Paslı, 2019), sınıf öğretmenlerinin okuryazarlık düzeyi, dijital ortamdaki annelik tavsiyeleri ve toplumsal cinsiyet rolleri (Gül Ünlü, 2019), mahremiyet (Bostancı, 2019) gibi başlıklara rastlanmaktadır. Eğitim temelli çalışmalar, dijital ebeveynlik farkındalığı (Kulaksız ve Toran, 2023) ve farkındalık ölçeği (Manap ve Durmuş, 2020), tutum ölçeği (İnan Kaya vd., 2018), dijital ebeveynlik ve değişen roller (Kabakçı Yurdakul vd., 2013), özel yetenekli öğrencilerin ebeveynlerinin dijital yeterliliği

(Karakaş vd., 2023), dijital ebeveynlik farkındalığının çocukta internet bağımlılığına göre incelenmesi (Manap ve Durmuş, 2021), ortaokul velilerinin dijital ebeveynlik üzerine görüşleri (Pullu ve Gömleksiz, 2023), ortaöğretim öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeyleri (Arslan, 2019), çocukların güvenli internet kullanımı (Kopuz vd., 2022), mahremiyet (Çalapkulu ve Alp, 2020), siber zorbalık, dijital oyunlar (Fidan vd., 2021), erken çocukluk çağında çocuğu olan ebeveynlerin çocuklarına medya kullandırmadaki görüşleri ve aracılıkları (Ayar vd., 2023; Bostancı ve Çakır, 2022), aile-çocuk internet bağımlılığı arasındaki ilişki (Doğan ve Döğler, 2023), dijital medya okuryazarlığında anne ve baba eğitimi (Karaboğa, 2019), anelerdeki teknoloji bağımlılığı düzeyi ile dijital ebeveynlik düzeyi arasındaki ilişki (Yazıcı ve Özcan, 2021) gibi konuları içermektedir. Sosyoloji temelli çalışma ise dijital ebeveynlik tutumlarının Z kuşağı ile ilişkilere etkisini (Sancar, 2023) incelenen, kadın ve aile araştırmaları alanında da e-dünyada yeni bir rol: dijital annelik (Yazıcı, 2021) konusu irdelenmektedir.

Literatür incelemesine dayanan çalışma, geleneksel kitle iletişim araçları üzerine gerçekleştirilen eleştirel ve klasikleşmiş çalışmaların bakış açılarını da reddetmeyerek, elde edilen bulgular ve yaklaşımlar üzerinden inşa edilmektedir. Dijital ebeveynlik üzerine yukarıda da belirtildiği gibi bağımlılık, mahremiyet, farkındalık gibi birçok çalışma literatürde yer almasına karşın, dijital teknolojilerin okuryazarlık üzerindeki dönüştürücü etkilerinin sorgulandığı çalışmaların henüz yeterli seviyede oldukları söylenemez.

6. Bulgular

Alanyazın taramasına göre dijital ebeveynlik ile bağlantılı çalışmalardan elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir. Bulgular benzer sonuca varan çalışmaların çokluğuna göre seçilmiştir. Her bulgu için farklı sonuç çıkararak az sayıda çalışma da vardır. Ancak çalışmaların hiçbirinde dijital ebeveynliğin okuryazarlığı özendirici bir tutumuna rastlanmamıştır.

- Aile içindeki rollere bakıldığı takdirde dijital ebeveynlikte anne rolündeki ebeveynlerin baba rolündeki ebeveynlere oranla daha yüksek düzeyde öz yeterlikleri görülmektedir (Yaman, 2018).
- Ebeveynlerin yaşlarına bakıldığında da dijital ebeveynlerin yaşları arttıkça öz yeterlik algı düzeylerinin düştüğü görülmektedir (Yaman, 2018; Manap, 2020).
- Ebeveynlerin ekonomik düzeylerine bakıldığı takdirde de dijital ebeveynlerin gelir seviyesi arttıkça dijital ebeveynlik öz yeterliklerinin de yükseldiği görülmektedir (Yaman, 2018).

- Çalışmalara göre çocuklar teknolojiyle olan ilişkilerinde ebeveynlerini rol model almaktadır. Buna göre, anne ve babaların mobil araçları kullanım süresi arttıkça çocuklara olumsuz model olma durumu da artmaktadır (Manap, 2020).
- Ebeveynlerin eğitim durumuna bakıldığı takdirde eğitim seviyesinin dijital ebeveynlik tutumlarını etkilemediği görülmektedir (Coşkunalp, 2022; Doğan, 2022). Bununla beraber eğitilmiş ebeveynlerin dijital medyayı etkili kullanımı onaylama tutumu yüksek çiksa dahi dijital medya risklerine karşı koruma tutumunun etkilenmediği görülmektedir (Türkel, 2021). Ayrıca eğitim seviyesi yükseldikçe olumsuz model olma düzeyi de yükselmektedir (Manap, 2020).

Alanyazın taramasına göre, hiçbir çalışmada, dijital ebeveynlerin eğitim seviyesinin artmasıyla çocuklarını okuryazarlığa yönlendirecek tutumlarının olduğuna dair anlamlı bir sonuç yoktur. Aslında ailelerin öğrenim durumu okuryazarlıkta önemli bir etkidir. Kitap okuma alışkanlığı üzerine ilkökul dördüncü sınıf öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada ailenin eğitim seviyesinin çocuğun okuryazarlığı üzerinde önemli bir etkisi olduğu sonucu çıkmıştır (Karademir, 2018, s. 109). Bulgular göstermektedir ki, dijital ebeveynlik farkındalığı çocukları dijital dünyanın olumsuzluklarından korumak için önemlidir. Ancak bu farkındalık çocukları dijital okuryazarlığa götürürken geleneksel okuryazarlığa götürmemektedir. Kitap okuma ile internet arasındaki bağlantıyla ilgili twitter, Instagram gibi uygulamaların günümüzdeki kadar yaygın olmadığı 2013 yılında dahi internet kullanımı kitap okumadan sonra gelmektedir (Davarcı, 2013, s. 83). Sekizinci sınıflar üzerine yapılan bir başka çalışmada da kitap okuma alışkanlığı kazandırmada rol modellikte aile ve öğretmenlerle beraber arkadaşlar da önemlidir (Mut, 2021, ss. 83-86). Kitap okuma alışkanlığı üzerine ümit verici akademik çalışmalar da vardır. Buna göre; “Hangi yaş grubu veya eğitim düzeyi olursa olsun, okumanın önemini kavrayan insanların düzenli olarak okudukları sonucuna ulaşılmıştır (Yurtbakan, 2017, s. 87)”. Önemli olan okumanın hava gibi su gibi temel bir ihtiyaç olduğunun önemini kavra(t)maktır. Çocuklar doğduğu andan itibaren kitaplardan çok mobil cihazlarla tanışmaktadır. 0-4 yaş çocukları mobil cihazları ailesinde görürken 5-8 yaş çocukları akranlarında da görmektedir. Mobil cihaza ulaşmaları ise önce evlerinde, daha sonra aile büyüklerinin evlerinde ve ilerleyen zamanlarda da okul veya başka ortamlarında olmaktadır. Küçük çocuklar bu cihazlara öncelikle oyuncaklara verdiği tepkiyi göstermektedir. Verilen tepkiler de olumlu yöndedir (Avinç, 2017, ss. 75-76). Roland Barthes tahta oyuncağın yerine geçen plastik oyuncağın çocuğun hayal gücünü öldürdüğünden bahsetmektedir (1998,

ss. 53-55). Günümüzde çocuklar plastik oyuncaklardan da uzaklaşıp, dijital hatta mobil oyuncaklarla oyalandırılmaktadır. Çocukların oyuncak dünyasında dahi eski ihtiyaçların yerini yeni ihtiyaçlar almaktadır. Barthes tahta oyuncakların kırılmadığından, bozulmadığından, çocukla beraber şekillendiğinden bahsetmektedir (1998, ss. 53-55). Bu sebeple tahta oyuncaklar çocuğun yaratıcılığını artırırken tüketimden de uzaklaştırır. Yer değiştiren dijital oyuncaklarla tahta oyuncakları nasıl bir tutmamak gerekirse, dijital okumayı da okuryazarlık olarak değerlendiremeyiz. Dijital okuma, kâğıt bir yüzey yerine dijital araçlar (telefon, tablet, bilgisayar) vasıtasıyla ekran üzerinden yapılan okumadır (Yalçıntaş, 2023, s. 24). Bu okumaların içinde e-kitaplar olduğu gibi Facebook, Twitter (X), Instagram gibi dikkat çalan uygulamalar da vardır.

7. Sonuç ve Tartışma

Telgrafın bulunuşundan beri en önemli tehdit zamanın ve dikkatin bölünmesidir. Johann Hari bu durumu ‘çalınan dikkat’ olarak isimlendirmektedir. Yeni medya aracılığıyla çalınan dikkat üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında dijital teknolojinin dikkat ve odaklanma becerimize nasıl zarar verdiğini göstermektedir (2023). Hari, yeni medyanın tehlikelerini anlatırken McLuhan’ın öne sürdüğü “araç mesajdır” teorisine gönderme yapmaktadır. McLuhan’ın, mesajın bize nasıl ulaştığının ulaşan mesajdan daha önemli olduğu teorisi üzerinden de televizyonun bize dünyanın hızlı olduğunu, yüzeyler ve görünüşlerle ilgili olduğunu, dünyadaki her şeyin aynı anda meydana geldiğini öğrettiğini belirtmektedir. Bu cümleden hareketle de sosyal medyadan kaptığımız mesajın ne olduğunu ve basılı kitaplardan kaptığımız mesajdan ne farkı olduğunu anlamaya çalışmaktadır. Twitter’in, Facebook’un, Instagram’ın mesajlarının ne anlama geldiğini tartışırken de enformasyon edinmenin hâkim biçimi sosyal medya olduğu zaman düşünmemizin niteliğinin hızla düştüğünü belirtmektedir (2023, ss. 88-89). Hari, kitap okumanın dikkat üzerindeki etkisini Raymond Marr’ın bir deneyi üzerinden şu şekilde anlatmaktadır. Marr’ın deneyinde roman okuyanlarla kurmaca dışı kitap okuyanlar ayrılmaktadır. O, denekler üzerinde gerçekleştirdiği birtakım testlerle, daha fazla roman okuyan deneklerin diğer insanların duygularını okumak konusunda daha iyi olduğunu gösteren sonuçlar çıkarmıştır. Deneyde meselenin daha fazla eğitilmiş olmakla ilgili olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca kurmaca dışı kitap okumanın empati üstünde hiç etkisi olmadığı görülmektedir. Sebep olarak da roman okumanın eşsiz bir bilinç hâli doğurması gösterilmektedir; “Okurken dikkatimizi dışarıya, kâğıt üstündeki sözcüklere yöneliyoruz, ama aynı anda hayal etme ve zihinde canlandırma esnasında içeriye dönük muazzam bir dikkat var... Kendimizi

diyor Raymond, ‘farklı karakterleri, onların motivasyonlarını, hedeflerini anlamaya, bu farklı şeyleri takip etmeye çalışır hâlde buluyoruz’ (2023, ss. 92-93).” Walter Benjamin de bütün kitapların aynı biçimde okunmayacağını belirtmektedir. Ona göre roman okuyup yutulmak içindir. Roman okumak bedenine içine sindirilen bir şehvettir. Okuyucu kendini kahramanın yerine koymamaktadır. Onun başına gelenleri içine sindirmektedir;

Onun somut belgesi ama masanın besleyici yemeklerle donatıldığı iştah açıcı bir sofradır sanki. Hatta midenin çiğ çiğ yuttuğu yemekler nasıl varsa deneyimin de yuttuğu çiğ yemekler vardır; kendi vücudumuzla yaşadığımız deneyimler. Ancak roman sanatı da açılış sanatı gibi ilkin ham ürünün ötesinde başlıyor. Kaç çeşit besleyici cevher var ki ham durumdayken kimse koymaz ağzına. Nice yaşantı var okunmasını salık verirler, tat verir insana, ama istenmez ki yaşansın. Kendi yaşadığında bu kez onları, kahrolacak olanı vurur. Uzun lafın kısası, romanın bir esin perisi varsa eğer –onuncusu- başında mutfak perisinin ayılsıyla dolaşır. Dünyaya yenilebilir bir şeyler sunmak için. Dünyadan, tat yaratmak için onu ham durumdan çekip çıkarır. İlle de yenecekse bir şey yerken gazete okumalı, ama roman asla. Birbiriyle çatışan vecibelerdir bunlar (1990, s. 56).

Benjamin roman okumanın ne kadar keyifli, deneyim yaşatıcı ve ciddi bir şey olduğunu anlatırken gazetenin bununla bir ilgisi olmadığını hatta çatıştığını belirtmektedir. Durumu salt okuma olarak değerlendirirsek gazete de roman gibi okunmaktadır. Ancak Benjamin ikisinin aynı kefeye konmasına karşı çıkmaktadır. Günümüzde okuma azalmadığı gibi dijital okuma ile okuma ve yazma bilmek geçmişe oranla daha önemli bir hâle gelmiştir. Ayrıca dijital teknoloji okuma ve yazma öğrenimini de hızlandırmıştır. Ancak burada anlatılmak istenen tekniğin dikkatimizi çalan unsurlarla beraber kitap okuma deneyimini alma çabasıdır.* Benjamin’in yıllar önce söylediği gibi, teknik insanın üstüne korkunç biçimde üşüşmektedir (1990, s. 20). Bugün teknik olanakları kullanamadığımız takdirde üç yaşında bir çocuk gibi hayatımızı sürdüremez oluruz. Teknik her şeyi hızla değiştirmekte hayatımıza yepyeni ihtiyaçlar sokmakta. Benjamin’in, birinci dünya savaşına gönderme yaparak, belirttiği gibi bulutlardan başka hiçbir şeyin değişmediği dağlarda bekleyen bir kuşak artık yok (1990, s. 20). Ayrıca yeni teknolojilerin toplumsal yaşamı değiştirme hızı geçmiş döneme göre çok daha şiddetli. Otuz yıl kadar geriye gidildiğinde bile bugün olan birçok teknik gelişim 1990’lı yıllarda mucize olarak nitelendirilirdi. Sadece otuz yılda teknoloji; iletişim, eğlence, eğitim, öğretim, ev temizliği veya alışveriş gibi sıradan işler için kullanılmaya başlandı (Baranseli Arslan, 2021, s. 101). Bu da çeşitli kavramlar oluşturdu. Dijital göçmen, dijital yerli gibi. Teknolojiyi doğduğu andan itibaren görmeyen hatta teknolojiyle

* Tüm bunlarla beraber sesli kitaplar da ayrı bir tartışma konusudur.

ergenlik sonrası tanışan kuşağa dijital göçmen denilmektedir. Literatür çalışmasında da benzer sonuca ulaşılmıştı. Dijital ebeveynlerin yaşları arttıkça öz yeterlik algı düzeylerinin düştüğü görülmüştü. Dijital yerliler ise doğduğu andan itibaren teknolojiyle bir aradadır. Onlar bilgisayar, tablet, akıllı telefon, mobil oyunlar ya da sosyal medyayı çok iyi kullanan yirmi birinci yüzyılın çocuklarıdır (Türkel, 2021, s. 28). Dijital teknoloji öncesinde böylesi kavramlar yoktu. Televizyonun düğmesine basmak yeterliydi. Kimsenin kafası karışmıyordu. Belki de en kafa karıştırıcı alet televizyonların uzaktan kumandasıydı. Okuryazarlığı geriletken en önemli ilk unsurun televizyon olduğunu unutmamak gerekmektedir. Telgrafla başlayan, fotoğrafla devam eden ve radyoyla ilerleyen süreçte hepsinin bir arada olduğu televizyonu izleme ihtiyacı yavaş yavaş kitap okuma ihtiyacının yerine geçmiştir. Zaman içinde gelişen yeni medya teknolojisiyle de geleneksel okuryazarlık dijital okuryazarlıkla yer değiştirmiştir.

Dijital okuryazarlık birçok insanı zaman içinde internet bağımlılığına götürmektedir. Büyük yazılım şirketleri de bunu sağlamak için elinden geleni yapmaktadır. Bu noktada literatür çalışmalarına döndüğümüzde -çarpıcı bir şekilde- eğitim seviyesi yüksek ebeveynlerin ilköğretim mezunu ebeveynlere göre olumsuz model olan davranışlarının daha yüksek olduğunu görürüz (Manap, 2020, s. 94). Bağımlılık yediden yetmiş herkesin sorunu hâline gelmiştir. Beş yaşındaki çocuk ebeveynlerin kontrolünde youtube'tan seyrettiği çocuk videolarıyla çevrim içi dünyanın kötülüklerinden korunup can sıkıntısından kurtulurken, dokuz yaşındaki çocuk da şiddetten arındırılmış minecraft oynayarak bağımlı hâle gelmektedir. Ebeveynler sosyal medyayla bağımlı olurken yaşlılar da kelime oyunlarıyla, online okeyle ya da tavlayla bağımlı olmaktadır. Kısacası dijital teknoloji biz bir şey anlamadan sadece dikkatimizi ve zamanımızı değil hayatımızı çalmaktadır. Yine literatür çalışmasının gösterdiği gibi dijital ebeveynler de bu süreçte çocuklarına rol model olmaktadır.

Dijital teknoloji bizden sürekli çevrim içi olmamızı talep etmektedir. Hobimizle meşgul olmak, roman okumak, işyerinde toplantıya katılmak gibi gündelik hayatın normal gidişinde çevrim dışı ol(a)mayız. Bunun tek istisnası banyo yapmak ya da denize girmektir. Çevrim içi kalmak ilginç olan tek bir odakta olmasını engeller. Telefonumuz uzakta dahi olsa kitap okurken titreyen dijital saatimiz ya da bilekliğimiz bize çevrim içi olduğumuzu hatırlatır. Anında ilginç dağılarak mobil cihazlarımıza yöneliriz. Mobil cihazlarımızı elimize aldığımız anda bir önceki yaptığımız şeye dönüşümüz çok zor olmaktadır (Hari, 2023, s. 45). Birçok bilgisayar programcısı da çevrim içi kalma süremizi uzatmak için çalışmaktadır. Aza Raskin adlı programcı bunlardan biridir. Raskin, internetin çalışma şeklini belirgin bir şekilde

değiştiren 'sonsuz kaydırma'yı tasarlamıştır. Böylece parmak darbeleriyle aşağı inmek insanları cihazlardan uzak duramaz hâle getirmiştir. Sonsuz kaydırmayla, ihtiyatlı bir tahminle, Twitter gibi sitelerde insanlar yüzde elli daha fazla vakit geçirmektedir. Raskin'in hesabına göre, toplamda iki yüz bin daha fazla insan ömrü doğumdan ölüme kadar her gün ekran başında kaydırma yapılarak geçirilmektedir. Bu da Raskin'in icadı olmasa başka bir faaliyete ayrılacak olan binlerce saat anlamına gelmektedir (Hari, 2023, ss. 123-124). Korkunç bir biçimde üzerimize üşüşen teknoloji bizi okuryazarlıktan uzaklaştırırken düşünme yetimizin de zayıflamasına sebep olmuştur.

Sanders teknolojik kuşatma karşısında gençleri korumanın tek yolunun yaratıcı düş gücü olduğunu belirtmektedir. Bunun için de sözelliğe dönmek gerektiğini vurgular. Gelişmiş bir yetişkinliğe giden yolun önce evde başladığını ve çocuğun ilkökul ortamına girmesiyle devam ettiğini söyleyen Sanders'e göre; öğretim metodu değiştirilerek doğaçlama ve anlatıma dayalı bir müfredat getirilmelidir. İyi okurlar ancak iyi anlatıcılardan ve iyi konuşmacılardan çıkmaktadır (1999, ss. 229-230). Postman ise, eğitimciler, televizyondan ve bilgisayardan eğitimi denetlemede nasıl yararlanabiliriz sorusuna yoğunlaşmaktan eğitimden televizyonu ve bilgisayarı denetlemede nasıl yararlanabiliriz sorusuna geçemediler, demektedir. O çözümü Aldous Huxley'de bulur. Huxley eğitim ile felaket arasında bir yarışta olduğumuza inanmıştır. Ayrıca medyanın politikalarını anlamamızın zorunluluğu üzerine yazılar yazmıştır. Sonuçta Huxley, Cesur Yeni Dünya'da insanların başına gelen belaların, bu insanların düşünmek yerine gülmelerinden değil, neye güldüklerini ve düşünmeyi niçin bıraktıklarını bilmemelerinden kaynaklandığını anlatmaya çalışmaktadır (1994, s. 176). Hari de çocukların ve gençlerin sınırlanmadığı, ihtiyaçlarının karşılandığı ve onlara daha fazla oyun imkânı sağlanan eğitim sistemlerinde dikkat toplamanın ve mezuniyet sonrası başarının çok daha fazla olduğunu söylemektedir (2023, ss. 252-260). Ayrıca dikkatimizi dağıtan yeni medya teknolojileriyle topyekûn örgütlenerek mücadele edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Adını 'Dikkat İsyanı' verdiği harekete ihtiyacımız olduğunu belirtmektedir. Çarpıcı neden olarak da, yaşadığımız dünyada, insanların odaklanma becerisine daha önce hiç bu kadar ihtiyaç duymadığını ve eşi görülmemiş bir krizde olduğumuzu söylemektedir (2023, s. 277).

Bilindiği gibi geleneksel kitle iletişim araçlarından uzaklaşmanın yolu kumandanın kapatma düğmesine basmakla olmamıştır. Yeni medyadan uzaklaşmanın yolu da dijital detoks ya da bildirimleri kapatmakla olmayacaktır. Özellikle yapay zekânın bu kadar yaygınlaştığı bir dönemde konuya bütüncül yaklaşmak gerekmektedir.

Bu sebeple okuryazarlık mücadelesinde eğitimcilerle beraber (dijital) ebeveynlere de yönelmek zorunludur. Dijital ebeveynler sözelliğin önemini ve okuryazarlığın düşünme yetisini geliştirdiğini bilmeli ve bu konuda bilinçlendirilmelidir. Bunun için literatür incelemesinden anlaşıldığı gibi -öncelikle- dijital ebeveynlik ve okuryazarlık üzerine araştırmaların zenginleştirilmesi gerekmektedir. Çünkü Thomas L. Friedman'ın (2023, s. 30) söylediği gibi yapay zekâ teknolojisiyle Pandora'nın kutusu açılmış durumdadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Akay, E. (2023). Dijital Ebeveynlik Tutumları İle Ergenlerde İnternet Bağımlılığı ve Duyguları Yönetme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi.
- Akdere, B. (2022). Dijital Ebeveynlik Farkındalığının Yordayıcıları Olarak Psikolojik Katılık, Ebeveyn Öz Yeterliği, Kişilerarası İlişki Tarzı ve Akıllı Telefon Bağımlılığı. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Aktan, E. ve Akcaoğlu Erdem, Ö. (2023). Dijital Ebeveynlik Türü Olarak Blogger Annelik: Blogger Annelerin Pazarlama Mesajlarının Değerlendirilmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 11(1), 200-222. DOI: 10.19145/e-gifder.1208530.
- Aral, N. (2022). Dijital Dünyada Çocuk Olmak. TRT Akademi, 7 (16), 1134-1153. DOI: 10.37679/trta.1181774.
- Arıcı Doğan, D. ve Döğner, S. S. (2023). Annelerin Dijital Ebeveynlik Tutumları İle Aile-Çocuk İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. International Journal of Social Sciences and Education Research, 9(1), 1-14. DOI: 10.24289/ijsser.1181453.
- Arslan, S. (2022). Dijital Ebeveynlik Farkındalık ve Çocuklarda Problemler Medya Kullanımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Arslan, A. (2019). Ortaöğretim Öğrencilerinin Dijital Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Sivas İli Örneği. Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi , 5 (2) , 63-80 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gebd/>

issue/47331/537903.

- Avinç, Z. (2017). 0-8 Yaş Arasındaki Çocukların İnternet ve Mobil Teknoloji Alışkanlıkları ve Güvenli İnternet Kullanımı. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi.
- Ayar, H., Bulut, N. ve Gelici, Z. (2023). Erken Çocuklukta Dijital Bağımlılıkla Mücadele Projesi Kapsamında Ebeveynlerin Çocuklarının Dijital Medya Kullanımına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 25/47, 1-33. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.1252105>.
- Baldemir, H. ve Övür, A. (2021). Dijital Oyun Bağımlılığının Yeni Yüzü Olarak Pubg Mobile . İletişim Bilimi Araştırmaları Dergisi, 1(2), 139-153. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ibadergi/issue/64518/962618>.
- Baranseli Arslan, E. S. (2021). "Dijital Sanat", (Ed.) Baranseli Arslan, E.S., Dijital Kültür, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, ss:101-131.
- Barthes, R. (1998). Çağdaş Söylenler, Çev. Tahsin Yücel, Metis Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (1999). Sosyolojik Düşünmek, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Benjamin, W. (1995). Son Bakışta Aşk Walter Benjamin'den Seçme Yazılar, (Yay. Haz.) Nurdan Gürbilek, İkinci Baskı, Metis Yayınları, İstanbul.
- Benjamin, W. (1990). Parıltılar, Çev. Yılmaz Öner, Belge Yayınları, İstanbul.
- Biricik, Z. (2021). Çocukların Oynadığı Dijital Oyunlara İlişkin Dijital Ebeveynlerinin Farkındalıkları Üzerine Bir İnceleme. Erciyes İletişim Dergisi, 8(2), 575-597. DOI: 10.17680/erciyesiletisim.785287.
- Bostancı, M. (2019). Dijital Ebeveynlerin Sosyal Medyada Mahremiyet Algısı. AJIT-e: Academic Journal of Information Technology, 10(38), 115-128. DOI: 10.5824/1309-1581.2019.3.005.x.
- Bostancı, S. ve Çakır, R. (2022). Erken Çocukluk Çağında Çocuğu Olan Ebeveynlerin, Çocuklarına Medya Kullandırmadaki Aracılıkları ve Dijital Ebeveynlik Farkındalıklarının İncelenmesi. Turkish Journal of Primary Education, 7(2), 86-116. DOI: 10.52797/tujped.1192163.
- Coşgun, E. (2022). Ebeveynlerin Toplumsal Cinsiyet Algılarına Göre Sosyal Ağlarda Çocuklarının Güvenlikleriyle İlgili Farkındalıklarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi.
- Coşkunalp, S. (2022), Dijital Ebeveynlik Öz Yeterliği İle Çocuklarda Problemlı Medya Kullanımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi.
- Çalapkulu, Ç. ve Alp, F. (2020). Dijital Ebeveynler İle Çocukların Sosyal Medya Kullanımı Üzerindeki Mahremiyet İlişkisi. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (2), 132-144. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nisantasisbd/issue/59588/830783>.

- Davarcı, N. (2013). İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Kitap Okuma Alışkanlığı İle Bilgisayar - İnternet Kullanımı Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi.
- Demiral, S. (2020). Çocuklarla Evrensel Öğrenme: Çevrim içi Çocuklukta Özneleşme Mekanizmaları. Doktora Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Dere, S. (2023). Dijital Ebeveynliğin Aile İçi İletişim ve Velinin Eğitime Katılımı Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Doğan, M. A. (2022). Dijital Ebeveynliğin Demografik Özellikler, Beş Faktör Kişilik Kuramı ve Bilişsel Esneklik Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi.
- Durmaz, İ. (2023). Ebeveynlerin Dijital Ebeveynlik Öz Yeterliklerinin Veri Madenciliği İle Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi.
- Dündar Zeypak, B. (2021). 21. Yüzyıl Türkiye'sinde Çocuk ve Çocukluk Algısı: Değişen Anlam ve Önemi. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi.
- Eraslan, P. (1993). Kitle Toplumunun Kültürel Yapısı ve Günümüzün Açıklama Biçimi Olarak Magazin Söylemi, Marmara İletişim Dergisi, 4, 139-156.
- Erdem, P. (2019). Dijital Kültür Ortamında Belleğin Durumu. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 2019(48), 529-545. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/ikad/issue/72714/991716>.
- Fidan, A. , Güneş, H. ve Karakus, T. (2021). Investigating the Digital Parenting Behaviors of Parents on Children's Digital Game Play. Cukurova University Faculty of Education Journal , 50(2), 833-857. DOI: 10.14812/cuefd.933215.
- Friedman, T. L. (2023, 5-11 Mayıs). Pandora'nın İki Kutusunu Birden Açtık. Oksijen Gazetesi. 121, 30.
- Günaydın, E. (2021). 12-17 Yaş Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlikte Bilinçli Farkındalık Düzeyi ve Dijital Ebeveynlik Tutumu İle Çocuklarında İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişki Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi.
- Giddens, A. (2000). Sosyoloji. Yay Haz. Hüseyin Özel ve Cemal Güzel, Çev. Hüseyin Özel vd., Ayraç Yayınları, Ankara.
- Gökaliler, E. ve Özer, A. (2019). Baba 2.0: Dijital Dönüşüm ile Değişen Baba Rolü Üzerine Bir Araştırma. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi. (48), 388-403. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/ikad/issue/72714/991395>.
- Gül, İ. (2023). Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılıkları ile Ailelerin Dijital Ebeveynlik Farkındalıkları Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi.Trakya Üniversitesi.
- Gül Ünlü, D. (2019). Web Sitelerinde Dijital Ebeveynlere Sunulan İçerik Toplumsal Cinsiyet Rollerinden Bağımsız Olabilir Mi?: 'Bebek.com' Web Sitesi Örneği". Fe Dergi. 11: 24-37.

- Gül Ünlü, D. (2020). Dijital Ebeveynlik ve Mobil Uygulamalar: Dijital Ebeveynlerin Mobil Uygulama Kullanım Pratiklerinin İncelenmesi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2020(50), 56-73. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ikad/issue/56157/738818>.
- Hari, J. (2023). *Çalınan Dikkat Neden Odaklanamıyoruz? Çev. Barış Engin Aksoy. Metis Yayınları. İstanbul.*
- İnan Kaya, G. , Mutlu Bayraktar, D. ve Yılmaz, Ö. (2018). Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (46) , 149-173 . DOI: 10.21764/mauefd.390626.
- Kabakçı Yurdakul, I., Dönmez, O., Yaman, F., Odabaşı, H. F. (2013). Dijital Ebeveynlik ve Değişen Roller. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 12(4):883-896.
- Karaboğa, M. T. (2019). Dijital Medya Okuryazarlığında Anne ve Baba Eğitimi. *OPUS International Journal of Society Researches* , 14 (20) , 2040-2073 . DOI: 10.26466/opus.6019
- Karaca Koç, G. (2019). *Çevrim içi Annelerin Stres Düzeylerinin Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kocaeli Üniversitesi.*
- Karademir, M. (2018). *İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Kitap Okuma Alışkanlıklarının Düzeyi Nedir? Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi.*
- Karakaş, G., Kıcıman, A. H., Yılmaz, R. ve Karaoğlan Yılmaz, F. G. (2023). Özel Yetenekli Öğrencilerin Ebeveynlerinin Dijital Ebeveynlik Özyeterliliklerinin İncelenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), 49-59. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bujer/issue/78285/1242917>.
- Kay, M. A. (2022). *Erken Çocuklukta Dijital Oyun Bağımlılığının Yordayıcıları Olarak; Dijital Ebeveynlik, Aile İçi İlişkiler ve Sosyal Yeterlilik. Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi.*
- Kaya, İ. ve Mutlu Bayraktar, D. (2021). Türkiye’de Yapılan Dijital Ebeveynlik Araştırmalarına Yönelik Bir İçerik Analizi Çalışması. *İNÖNÜ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22 (2) , 1046-1082. DOI: 10.17679/inuefd.928805.
- Koç, G. K. ve Paslı, F. (2019). Dijital Topluluklara Üye Olan Annelerin Stres Düzeylerinin Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, (2), 100-118. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kiad/issue/61061/906587>.
- Kopuz, T. , Turgut, Y. E. ve Aktı Aslan, S. (2022). Dijital Ebeveynlik Tutumu İle Çocukların Güvenli İnternet Kullanımları Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0(42), 123-153. DOI: 10.14520/adyusbd.1111996.

- Kulaksız, T. ve Toran, M. (2023). The Examination of Demographics Influences on the Digital Parenting Awareness of Parents with 3-6 Years Old Children. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 550-570. DOI: 10.33711/yyuefd.1286859.
- Kundera, M. (1994), *Sapıtılmış Vasiyetler*, Çev. Özdemir İnce, Can Yayınları, İstanbul.
- Kuzu Jafari, K. (2021). Erken Çocukluk Dönemindeki Çocukların Zekâ Düzeyleri ve Sosyal Becerileri İle Ailelerin Ebeveynlik ve Dijital Ebeveynlik Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Maigret, É. (2014). *Medya ve İletişim Sosyolojisi*, Dördüncü Baskı. Çev. Halime Yücel. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Manap, A. (2020). Anne Babalarda Dijital Ebeveynlik Farkındalığının İncelenmesi. Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi.
- Manap, A. ve Durmuş, E. (2020). Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeğinin Geliştirilmesi. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21(2), 978-993. DOI: 10.17679/inuefd.711101.
- Manap, A. ve Durmuş, E. (2021). Dijital Ebeveynlik Farkındalığının Aile içi Roller ve Çocukta İnternet Bağımlılığına Göre İncelenmesi. *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 12 (1) , 141-156 . DOI: 10.19160/ijer.837749.
- Milovidov, E. (2020). Parenting in the Digital Age Positive Parenting Strategies for Different Scenarios. <https://rm.coe.int/publication-parenting-in-the-digital-age-2020-eng/1680a0855a>. (Erişim Tarihi: 15.09.2023).
- Modecki, K. L., Goldberg, R. E., Wisniewski, P., Orben, A. (2022). What Is Digital Parenting? A Systematic Review of Past Measurement and Blueprint for the Future, *Perspectives on Psychological Science*. https://www.researchgate.net/publication/361930970_What_Is_Digital_Parenting_A_Systematic_Review_of_Past_Measurement_and_Blueprint_for_the_Future.17(6) DOI: 10.1177/17456916211072458.
- Mut, G. (2021). Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Okuma Alışkanlığının Oluşmasında Etkili Olan Faktörlere İlişkin Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi.
- Neuman, S.B. (1988). The Displacement Effect: Assessing the Relation Between Television Viewing and Reading Performance. *Reading Research Quarterly*, 23, pp. 414–440.
- Siibak, A. (2019). Digital Parenting and the Datafied Child. OECD Library. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/313a9b21-en/index.html?itemId=/content/component/313a9b21-en>. (Erişim Tarihi: 14.09.2023).
- Oskay, Ü. (2000). 19. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişimin Kültürel İşlevleri Kuramsal Bir Yaklaşım, Üçüncü Basım, Der Yayınları. İstanbul.

- Özbay, E. (2023). İlkokul Çağı Ebeveynlerinin Akıllı Telefon Bağımlılık Düzeyleri İle Dijital Ebeveynlik Konusundaki Farkındalıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi.
- Özsevinç, N. (2021). Yeni Medya Okuryazarlığı Bağlamında Teknoloji Bağımlılığının İncelenmesi: İlköğretim Öğrencileri ve Ebeveynlerinin Davranışsal Bağımlılık Analizi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Pekyürek, M. F. (2022). Ebeveynlerin Dijital Ebeveynlik Yeterliklerinin Artırılmasına Yönelik E-İçeriklerin Geliştirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Bartın Üniversitesi.
- Postman, N. (1994). Televizyon Öldüren Eğlence Gösteri Çağında Kamusal Söylem. Çev. Osman Akinhay Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Pullu, E. K. ve Gömleksiz, M. N. (2023). Ortaokul Öğrenci Velilerinin Dijital Ebeveynliğe İlişkin Görüşleri . Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi. (12) , 426-441 . DOI: 10.47994/usbad.1331473.
- Ragıpoğlu, B. (2021). 5-10 Yaş Aralığında Çocuk Sahibi Olan Sosyal Medya Kullanıcısı Anne ve Babaların Ebeveynlik Stilllerinin İstismar Farkındalığına Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi.
- Rode, J. A. (2009). Digital Parenting: Designing Children's Safety. People and Computers XXIII – Celebrating People and Technology Conference https://www.researchgate.net/publication/336585931_Digital_Parenting_Designing_Children%27s_Safety. (pp. 244-251). DOI:10.14236/ewic/HCI2009.29.
- Sancar, E. (2023). Z Kuşağı Ergen Çocuk Sahibi Ebeveynlerin Dijital Ebeveynlik Tutumlarının Çocukları ile İlişkilerine Etkisi. İstanbul University Journal of Sociology , 43 (1), 54-67 . DOI: 10.26650/SJ.2023.43.1.0023
- Sanders, B. (1999). Öküzün A'sı-Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Çöküşü ve Şiddetin Yükselişi. Çev. Şehnaz Tahir. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sapmaz, S. (2022, 5 Temmuz). "Bebeklerde Dil Gelişimi ve Konuşma Süreci Nasıl Olur?". <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/bebeklerde-dil-gelisimi-ve-konusma-sureci-nasil-olur> (Erişim Tarihi: 10.07.2023).
- Söğüt, F. (2020). Dijital Ebeveynlerin Dijital Oyunlar ve Şiddet İlişkisine Yönelik Algıları . İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, (51), 79-100. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ikad/issue/57520/739439>.
- Şahin Konaş, Z. (2021). Dijital Hikâye Geliştirme Etkinliklerinin Ebeveynlerin Dijital Ebeveynlik ve Teknoloji Kullanım Tutumlarına Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Bartın Üniversitesi.
- Tofan, S. (2022), Dijital Toplumda Ebeveynlik. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Turhal, E. (2023). Dijital Ebeveynlik Farkındalığının Siber Zorbalık ve Ekran Bağımlılığı Üze-

- rindeki Yordayıcı Rolü. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi.
- TÜİK. (2022). Hane halkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması 2022. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Survey-on-Information-and-Communication-Technology-\(ICT\)-Usage-in-Households-and-by-Individuals-2022-45587#](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Survey-on-Information-and-Communication-Technology-(ICT)-Usage-in-Households-and-by-Individuals-2022-45587#). (Erişim Tarihi: 14.09.2023).
- TÜİK. (2023a). Ulusal Eğitim İstatistikleri 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ulusal-Egitim-Istatistikleri-2022-49756#>. (Erişim Tarihi: 14.09.2023).
- TÜİK. (2023b). Yaşam Kalitesi Modülü 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Quality-of-Life-Module-2022-49760#>. (Erişim Tarihi: 14.09.2023).
- Türkel, N. (2021), Ebeveynlerin Sosyal Medya Bağımlılık Düzeyleri İle Dijital Ebeveynlik Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi.
- Utuş, T. (2022). Ebeveynlerin Dijital Oyun Rehberlik Stratejileri İle Dijital Oyunların Okul Öncesi Dönem Çocuklarına Etkisine Yönelik Ebeveynlerin Algılarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi.
- Vural Şenel, B. (2020). Erken Çocukluk Döneminde Çocuğu Olan Ebeveynlerin Medya ve Teknolojiye Yönelik Tutumlarının Medya Aracılık Rollerine İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi.
- Yalçıntaş, E. (2023), "Okuma Kültürü-Dijital Okuma Farkındalık Programının" Özel Eğitim ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Okuma Kültürü ve Dijital Okuma Farkındalık Düzeyleri Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesi. Doktora Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Yaman, F. (2018), Türkiye'deki Ebeveynlerin Dijital Ebeveynlik Öz Yeterliklerinin İncelenmesi. Doktora Tezi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi.
- Yavuz, T. (2022). Z Kuşağında Bağlanma Şekilleri ve Dijital Ebeveynliğin Dijital Bağımlılığa Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi.
- Yay, M. (2019). Dijital Ebeveynlik. İkinci Baskı. Yeşilay Yayınları. İstanbul.
- Yazıcı, Z. N. (2021). "E-Dünya'da Yeni Bir Rol: Dijital Annelik", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi*, 1(2): 115-132.
- Yazıcı, Z. N. ve Özcan, E. N. (2021). Annelerdeki Teknoloji Bağımlılığı Düzeyi İle Dijital Ebeveynlik Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi*. 2: 15-28.
- Yılmayan, E. (2017). Parents' Attitudes Towards the Use of Digital Media Among Preschoolers. İstanbul Bilgi University.
- Yurtbakan, E. (2017), İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Okuma Alışkanlıklarının Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi.

